

NATALIA LAZĂR¹, ROMÂNIA

Cuvinte-cheie: Tezaur Uman Viu, România, Săpânța, Cimitirul vesel, tradiție, transmitere.

Modele din comunitățile tradiționale. Tezaure Umane Vii

Rezumat

Patrimoniul cultural imaterial, expresie a creativității umane, reprezintă memoria culturală a unei comunități, formată din cunoștințe, aptitudini, obiceiuri, practici pe care umanitatea le-a produs și le-a transmis de-a lungul timpului, din generație în generație.

În România, Programul Tezaure Umane Vii, de identificare și recunoaștere a acelor persoane care dau dovadă de excepționalitate în crearea, performarea și transmiterea unui element de patrimoniu imaterial, se bucură de o largă popularitate. Din anul 2010 până în prezent, au fost acordate 89 de titluri onorifice *Tezaur Uman Viu* de recunoaștere a unor modele din comunitățile tradiționale, unul dintre acestea aparținând lui Dumitru Pop-Tincu, creator de troițe la Cimitirul vesel de la Săpânța.

---

¹ Lector univ. dr., Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord Baia Mare, Facultatea de Litere, România.

Keywords: Living Human Treasure, Romania, Săpânda, Merry Cemetery, tradition, transmission.

Models from Traditional Communities. Living Human Treasures

Summary

Intangible cultural heritage, an expression of human creativity, represents the cultural memory of a community consisting of knowledge, skills, habits, and practices that humanity has produced and transmitted over time, from generation to generation.

In Romania, the Living Human Treasures Program, which identifies and recognizes people with exceptional abilities to create, perform and transmit an element of intangible cultural heritage, enjoys wide popularity. From 2010 to the present, 89 *Living Human Treasure* honorary titles have been awarded to recognize models from traditional communities, one of which belongs to Dumitru Pop-Tincu, creator of *troițe* funeral crosses at the Merry Cemetery in Săpânda.

Modele din comunitățile tradiționale. Tezaur Umane Vii

Patrimoniul cultural imaterial, expresie a creativității umane, reprezintă memoria culturală a unei comunități, formată din cunoștințe, aptitudini, obiceiuri, practici pe care umanitatea le-a produs și le-a transmis de-a lungul timpului, din generație în generație. Abordările care atrag atenția asupra importanței transmiterii elementelor de patrimoniu cultural imaterial către generațiile viitoare au dus la apariția programului *Tezaur Umane Vii*, inițial în Coreea de Sud, implementat, apoi, și în alte state, precum: Republica Cehă, Filipine, Franța, Japonia, Nigeria, Senegal, Thailanda, România ș.a.. Înființat în 1993 și întrerupt la intrarea în vigoare a Convenției din 2003, Programul *Tezaur Umane Vii* a avut ca scop încurajarea statelor membre să acorde recunoaștere oficială purtătorilor de tradiție și performerilor, contribuind astfel la transmiterea cunoștințelor și abilităților lor către generațiile mai tinere. Statele au selectat astfel de persoane pe baza realizărilor lor și a dorinței lor de a-și transmite cunoștințele și abilitățile altora, selecția bazându-se pe valoarea tradițiilor și expresiilor în cauză, ca mărturie a geniului creativ uman, a caracterului lor reprezentativ pentru o anumită comunitate, precum și a riscului de dispariție.²

În România, acest program de identificare și recunoaștere a acelor persoane, care dau dovadă de excepționalitate în crearea, performarea și transmiterea unui element de patrimoniu imaterial, se bucură de o largă popularitate. Din anul 2010 până în prezent, au fost acordate 89 de titluri onorifice *Tezaur Uman Vii* de recunoaștere a unor modele din comunitățile tradiționale, după cum urmează: 2010 - 5 titluri, 2011 - 5 titluri, 2012 - 4 titluri, 2013 - 15 titluri, 2014 - 8 titluri, 2015 - 2 titluri, 2018 - 12 titluri, 2020 - 11 titluri, 2021 - 12 titluri, 2022 - 15 titluri, situația fiind prezentată în rândurile următoare.³

În perioada 2010-2012 Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial a propus acordarea titlului următorilor candidați, aceștia fiind premiați, în data de 30 noiembrie 2012, în cadrul galei festive organizate de Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național, în colaborare cu Televiziunea Română, Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale și Muzeul Național al Țăranului Român: Nicolae Veleanu (vătaf de călușari, Giurgiuța, județul Dolj, născut în 1922 – decedat în 2012), Maria Deac Poenaru (meșteșugar – icoane pictate pe sticlă, Laz, com. Săsciori, județul Alba, născută în 1923 – decedată în 2015), Dumitru Sofonea (meșteșugar – cojocărit, Drăguș, județul Brașov, născut în 1935 – decedat în 2019), Barkó Etelca (meșteșugar – ouă încondeiate, Săcele, județul Brașov, născută în 1936 – decedată în 2019), Augustin Páll (meșteșugar – olărit, Corund, județul Harghita, născut în anul 1946), Constantin Perța (meșteșugar – prelucrarea lemnului, Ceru Băcăinți, județul Alba, născut în 1938 – decedat

² <https://ich.unesco.org/en/living-human-treasures>, accesat la data de 22.05.2023.

³ Natalia Lazăr, *Direcții de abordare a patrimoniului cultural imaterial* în „Memoria Ethnologica”, nr. 70-71, 2019, pp. 139-140.

în 2016), Olivia Tima (meșteșugar – țesut, Sălciua, județul Alba, născută în 1937 – decedată în 2021), Vasile Ghica (rapsod popular, Călărașii Vechi, județul Călărași, născut în anul 1958), Nicolae Pițiș (rapsod popular, Lăpușul Românesc, județul Maramureș, născut în anul 1939 - decedat în 2022), Valer Burzo (rapsod popular, Suciul de Sus, județul Maramureș, născut în 1936 – decedat în 2017), Adela Petre (meșteșugar – țesut, Sibiciu, județul Buzău, născută în 1929 – decedată în 2019), Floare Finta (meșteșugar – costume și podoabe populare, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, născută în anul 1933), Vasile Soporan (rapsod popular, Frata, județul Cluj, născut în anul 1936), Pera Bulz (taragotist, Vața de Jos, județul Hunedoara, născut în anul 1946).

În anul 2013 au fost acordate 15 titluri *Tezaur Uman Viu*, după cum urmează: Nicolae Muntean (meșteșugar – iconar, Vinerea, județul Alba, născut în anul 1949), Nicodim Gligor (meșteșugar – prelucrarea tradițională a lemnului, Vidra, județul Alba, născut în 1943 – decedat în 2015), Ioan Oancea (meșteșugar – lădar, Budureasa, județul Bihor, născut în 1924 – decedat în 2015), Gheorghe Rada (interpret popular și constructor viori cu goarnă, Pomezeeu, județul Bihor, născut în 1932 – decedat în 2020), Amelia Papazissu (meșteșugar – țesătoare în păr de capră și lână, Vintilă Vodă, județul Buzău, născută în 1954), Mircea Micu (meșteșugar – constructor de instrumente muzicale, cimpoi și buciom, Sărulești, județul Buzău, născut în anul 1939), Țuli Carol, Covaci Băbuț, Covaci Alexandru, Bumb Cornel (interpreți populari, membri ai grupului Trio Transilvan *Zorile*, Mociu, județul Cluj), Constantin Curecheriu (meșteșugar – creator de măști populare – Sticlăria, Scobinți, județul Iași, născut în 1948), Dumitru Ifrim (meșteșugar – olar, Schitu Stavnic, Voinești, județul Iași, născut în 1957 – decedat în 2015), Domnica Trop (interpret popular, Isverna, județul Mehedinți, născută în anul 1938), Silvia Tecoață (meșteșugar – țesătoare, Alțâna, județul Sibiu, născută în anul 1940), Dorin Cocârță (dansator popular, Fundu Moldovei, județul Suceava, născut în 1957), Felicia Cuciureanu (horitoare, Bilca, județul Suceava, născută în anul 1946), Nicolae Purcărea (meșteșugar – prelucrarea tradițională a lemnului – Scheii Brașovului, județul Brașov, născut în 1923 – decedat în 2015), Vasile Ungureanu (interpret popular instrumente pastorale tradiționale, Mălini, județul Suceava, născut în anul 1952).

Titlurile conferite în anul 2014 sunt: Mariana Gligor (tulnicăreasă, Câmpeni, județul Alba, născută în anul 1947), Ferencz Lovasz (dansator tradițional, Vișea, Jucu de Sus, Cluj, născut în 1948), Ioan Pumnea (interpret popular, Brașov, născut în anul 1933), Rozalia Graur (meșteșugar – împletituri din papură, Câmpenița, Ceaușu de Pădure, jud. Mureș, născută în anul 1946), Dumitru Liceanu (cojocar, Vădastra, Olt, născut în 1943), Nicolae Coroiu (meșteșugar – țitere, Avram Iancu, Alba, născut în 1951), Petre Feraru (spiritualitate – vătaf de căluș, Oporelu, Județul Olt, născut în anul 1947), Alexandru Ciurcui (instrument tradițional – vioară, Soporul de Câmpie, Frata, județul Cluj, născut în anul 1954), iar în 2015: Traian Davidean (cojocar, Frătăuții Noi, Suceava, născut în 1925), Dumitru Moldovan și Elisabeta Rusu (spiritualitate – pereche de loc tradițional, Frata, județul Cluj).

Titlurile *Tezaur Uman Viu* acordate în anul 2018 sunt: Teodora Purja (rapsod popular, Agrieș, județul Bistrița-Năsăud, născută în 1941), Moise Gavra (meșteșugar – cojocar, Vărzarii de Jos, județul Bihor, născut în 1932), Șerban Terțiu (meșteșugar – măști

tradiționale, Chircari, Nereju, județul Vrancea, născut în anul 1955), Szoke Tiber (meșteșugar – dogar, Harale, comuna Ghelnița, județul Covasna, născut în 1952), Pavel Caba (meșteșugar – prelucrarea lemnului, Nereju, județul Vrancea, născut în 1938), Nicolae Vădan (meșteșugar – constructor de instrumente muzicale din lemn, Rusești, Râșca, județul Cluj, născut în 1960), Anica Fichioș (meșteșugar în prelucrarea fibrelor și firelor textile, Oituz, județul Bacău, născută în 1948), Iosif Iepure (păstrător al obiceiului *Junii din Șcheii Brașovului*, Brașov, județul Brașov, născut în anul 1939), Mircea Lac (meșteșugar în prelucrarea lemnului și metalului, Deva, Hunedoara, născut în anul 1945), Constantin Nițu (meșter în realizarea țesăturilor și cusăturilor, Cornățelu, comuna Poboru, județul Olt, născut în 1944), Rafila Moldovan (rapsod popular, Idicel Pădure, comuna Brâncovenești, județul Mureș, născută în 1939), Gheorghe Tănase (meșteșugar în prelucrarea lemnului, Sârbii Măgura, județul Olt, născut în 1947 – decedat în 2020).

În anul 2020, Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial a propus acordarea titlului următorilor candidați: Alexandrina Olguța Filip (meșteșugar/ port tradițional, Corlătești, comuna Cezieni, județul Olt, născută în 1959), Ana Bodescu (meșteșugar – port tradițional, Salva, județul Bistrița-Năsăud, născută în 1950), Ana Neamțu (spiritualitate – cântăreață/ horitoare, Cut, județul Alba, născută în anul 1953), Eugen Gavrilă (sculptor în lemn, Pianu, județul Alba, născut în anul 1968), Florin Nicolae Poenariu (meșter iconar/ tâmplar, Laz, comuna Săsciori, județul Alba, născut în 1973), Ioan Moldovan (spiritualitate/ dansator, Bercheșu, comuna Frata, județul Cluj, născut în anul 1948), Ion Crețeanu (spiritualitate/ cântăreț – muzică vocală tradițională, Voineasa, județul Olt, născut în anul 1958), Maria Dulău (spiritualitate/ cântăreață – muzică vocală tradițională, Biia, comuna Șona, județul Alba, născută în 1947), Marius Mihuț (constructor de viori cu goarnă, Cihei, comuna Sînmartin, județul Bihor, născut în anul 1971), Petre Măsală (spiritualitate – dansator, performer Căluș, Stolnici, județul Argeș, născut în anul 1940), Ștefan Harabagiu (spiritualitate/ dansator, Jilavele, județul Ialomița, născut în anul 1939).

În anul 2021 au fost acordate 12 titluri, după cum urmează: Ion Albu (spiritualitate – măști populare, Timișești, județul Neamț, născut în 1948), Maria Antoneta Ciucă (meșteșugar – port popular/ brodat, Poiana Sibiului, județul Sibiu, născută în anul 1946), Sorin Ion Giubega (prelucrarea lutului/ olărit, Horezu, Vâlcea, născut în 1960), Petru Hașăș (prelucrarea lutului/ olărit, Vadu Crișului, județul Bihor, născut în anul 1955), Ioan Moldovan (spiritualitate – violonist, Sângeorz-Băi, județul Bistrița-Năsăud, născut în 1944), Cornel Salvator Palladi (confecționare instrumente muzicale – viori cu goarnă, Beiuș, județul Bihor, născut în 1946), Lăcrămioara Pop (spiritualitate/ cântăreață, Tulgheș, județul Harghita, născută în anul 1960), Cosana Vinca (spiritualitate/ cântăreață, sat Cerișor, comuna Lelese, județul Hunedoara, născută în 1933), Maria Bucin (spiritualitate, Sânmihaiul de Pădure, comuna Beica de Jos, județul Mureș, născută în anul 1941), Ștefan Lupu (sculptor tradițional în lemn, Araci, județul Covasna, născut în anul 1953), Dumitru Pop-Tincu (spiritualitate: cruci și epitafuri, Săpânța, județul Maramureș, născut în 1955-decedat în 2022), Viorica Tripon (prelucrarea fibrelor și firelor textile – țesături, Negreni,

județul Cluj, născută în anul 1951).

Prin Decretul nr. 818/ 15.11.2015, s-a conferit medalia *Meritul Cultural* clasa a III-a, categoria E *Patrimoniul cultural național* următoarelor *Tezaur Umane Vii*: Etelca Barko (încondeiat ouă, satul Purcăreni, comuna Tărlungeni, județul Brașov), Pera Bulz (taragotist, satul Basarabasa, comuna Vața de Jos, județul Hunedoara), Cornel Bumb (interpret popular - Trio Transilvan Zorile, comuna Mociu, județul Cluj), Valer Burzo (rapsod popular, comuna Suciul de Sus, județul Maramureș), Alexandru Ciurcui (instrumentist tradițional – vioară, satul Soporul de Câmpie, comuna Frata, județul Cluj), Dorin Cocârță (dansator popular, comuna Fundu Moldovei, județul Suceava), Nicolae Coroiu (constructor instrumente muzicale populare – țitere, țâmbre, satul Valea Uțului, comuna Avram Iancu, județul Alba), Băbuți Covaci (interpret popular - Trio Transilvan Zorile, comuna Mociu, județul Cluj), Alexandru Covaci (interpret popular - Trio Transilvan Zorile, comuna Mociu, județul Cluj), Felicia Cuciureanu (horitoare, comuna Bilca, județul Suceava), Constantin Curecheriu (creator de măști populare, satul Sticlăria, comuna Scobinți, județul Iași), Traian Davidean (cojocar, comuna Frătăuții Noi, județul Suceava), Petre Feraru (vătaf de căluș, satul Beria de Jos, comuna Oporelu, județul Olt), Floare Finta (meșteșugar costume și podoabe populare, orașul Negrești-Oaș, județul Satu Mare), Mariana Gligor (tulnicăreasă, orașul Câmpeni, județul Alba), Vasile Ghica (rapsod popular, satul Călărașii Vechi, comuna Cuza Vodă, județul Călărași), Rozalia Gaur (împletituri în papură, satul Câmpenița, comuna Ceaușu de Câmpie, județul Mureș), Dumitru Liceanu (cojocărit, comuna Vădastra, județul Olt), Francisc Lovasz-Kuli (dansator popular, satul Vișea, comuna Jucu de Sus, județul Cluj), Mircea Micu (constructor de instrumente muzicale populare – cimpoi și buciul – , comuna Sărulești, județul Buzău), Dumitru Moldovan (dansator popular, comuna Frata, județul Cluj), Nicolae Muntean (meșter iconar, localitatea Vinerea, orașul Cugir, județul Alba), Augustin Pall (olărit, satul Corund, comuna Corund, județul Harghita), Amelia Papazissu (țesut în păr de capră și lână, comuna Vintilă Vodă, județul Buzău), Constantin Perța (prelucrarea lemnului, comuna Ceru-Băcăinți, județul Alba), Adela Petre (țesut, municipiul Buzău, județul Buzău), Nicolae Pițiș (rapsod popular, comuna Lăpuș, județul Maramureș), Ioan Pumnea (instructor de dansuri populare, municipiul Brașov, județul Brașov), Elisabeta Rusu (dansator popular, comuna Frata, județul Cluj), George Rada (interpret popular și constructor viori cu goarnă, municipiul Oradea, județul Bihor), Dumitru Sofonea (cojocărit, comuna Drăguș, județul Brașov), Vasile Soporan (rapsod popular, comuna Frata, județul Cluj), Silvia Tecoanță (țesut, comuna Alțâna, județul Sibiu), Olivia Tima (țesut, comuna Sălciua, județul Alba), Domnica Trop (interpret popular, comuna Isverna, județul Mehedinți), Carol Țuli (interpret popular - Trio Transilvan Zorile, comuna Mociu, județul Cluj), Vasile Ungureanu (interpret popular instrumente pastorale tradiționale, comuna Mălini, județul Suceava).⁴

⁴ Decret nr. 818 din 9 noiembrie 2015 privind conferirea Medaliei Meritul Cultural <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/172816>, accesat la data de 30.04.2022.

Studiu de caz – Dosarul de candidatură al domnului Dumitru Pop-Tincu, în vederea obținerii titlului *Tezaur Uman Viu*, sesiunea 2021⁵

Conform *Regulamentului de acordare a titlului de Tezaur Uman Viu*, aprobat prin OMC nr. 2893/14.04.2021, în anul 2021 i s-a întocmit dosarul de candidatură domnului Dumitru Pop-Tincu, creator popular din Maramureșul Istoric, cunoscut pentru perpetuarea tradiției inițiate de Stan Ion Pătraș prin *Cimitirul vesel* de la Săpânța. Au fost respectate, cumulativ, criteriile de eligibilitate: candidatul face dovada excepționalității într-unul din domeniile patrimoniului cultural imaterial, nu a urmat o formă de învățământ – teoretic, vocațional sau tehnologic – în domeniul de candidatură, are o experiență în domeniu de minim 25 de ani.

Dosarul de candidatură a cuprins următoarele:

- „a) recomandare din partea comunității;
- b) referat întocmit de către un specialist în domeniile patrimoniului cultural imaterial;
- c) notă biografică, conform Anexei;
- d) documente/materiale (fotografii, CD-uri, DVD-uri, materiale vizuale pe suport digital sau fotografic etc.) care să demonstreze activitatea persoanei candidate la titlu;
- e) declarație pe proprie răspundere privind veridicitatea informațiilor cuprinse în Nota Biografică;
- f) acordul în scris al persoanelor propuse în condițiile art. 5 alin. (1) lit. a și b cu privire la depunerea candidaturii în vederea obținerii titlului de *Tezaur Uman Viu*.”⁶

Recomandarea în vederea obținerii titlului *Tezaur Uman Viu* de către Dumitru Pop-Tincu, creator popular din localitatea Săpânța, județul Maramureș, a fost întocmită de primarul comunității, care a considerat că bogata activitate desfășurată de candidat și activitatea constantă de promovare a Maramureșului la nivel național și internațional, îl recomandă pentru obținerea prestigiosului titlu: „În calitate de primar al localității Săpânța, îl cunosc pe Pop Dumitru-Tincu, domiciliat în Săpânța, la nr. 445, [date personale] și pot să afirm că este un remarcabil creator popular, cu activitate de peste 40 de ani desfășurată în comuna noastră.

Săpânța reprezintă un adevărat brand cultural și un punct de atracție turistică datorită *Cimitirului vesel* – adevărat muzeu în aer liber, ce cuprinde, în prezent, peste 800 de cruci sculptate în lemn de stejar, viu colorate, cu picturi naive și versuri sugestive, reprezentând scene din viața și ocupația săpânțenilor. Cimitirul își are originea în câteva cruci realizate de Stan Ion Pătraș, prima datând din anul 1935, iar din anii 1960 încoace întreg cimitirul a fost populat cu astfel de cruci, care l-au făcut celebru în țară și în lume. Pop Dumitru (Tincu) a fost unul din ucenicii maestrului Stan Ion Pătraș și cu dragoste, dăruire și multă muncă a

---

⁵ Natalia Lazăr, *Forme de valorizare a tradiției în Maramureș. Dumitru Pop-Tincu – Tezaur uman viu*, în „Tradiția în vreme și sub vremuri”, Lucrările simpozionului național Vegheteori la obârșii, ediția a V-a, Dragomirești, Maramureș, Editura LIMES, 2022, pp. 145-160.

⁶ Regulamentul de acordare a titlului de *TEZAUR UMAN VIU*, aprobat prin OMC nr. 2893/14.04.2021, Cap. III, Art. 6.

preluat și continuat meșteșugul „crucilor de Săpânța”.⁷

În vederea obținerii titlului *Tezaur Uman Viu* de către Dumitru Pop-Tincu, creator popular din localitatea Săpânța, județul Maramureș, a fost întocmit un referat de specialitate⁸ prin care s-au demonstrat calitățile de „purtător, păstrător, creator de patrimoniu cultural imaterial și performer capabil să transmită modele culturale tradiționale”, candidatul fiind recunoscut „atât de comunitatea de purtători, cât și de comunitatea științifică”.⁹

În sinteză, referatul oferă informații relevante din viața și activitatea lui Dumitru Pop-Tincu. Acesta s-a născut la data de 25 august 1955 în Săpânța, Maramureș, încă de mic, fiind admirator al creației lui Stan Ion Pătraș – *unt’eșu* Ion, cum îl numea, vecinul nașei sale. Atras fiind de meșteșugul prelucrării lemnului, Dumitru devine ucenicul meșterului Stan Ion Pătraș, începând cu anul 1964 până în 1969. În perioada 1970-1973, urmează cursurile Școlii Profesionale de Mecanici Utilaj Greu Timișoara (Orțișoara) și în următorii 3 ani, până la încorporarea în armată, lucrează ca mecanic pompagiu în fabrică. De mic, manifestă pasiune și pentru arta cuvântului, dragostea pentru versul popular făcându-l ca, în 1979, să devină membru al *Cenaclului literar George Coșbuc* din Sighetu Marmației și colaborator al *Cenaclului Flacăra*, această ultimă ipostază facilitându-i întâlnirea cu personalități ale vieții literare din anii 80 ai secolului al XX-lea: Alexandru Raicu, Virgil Carianopol, Laurențiu Ulici, Nichita Stănescu, Adrian Păunescu. Din 1977, după moartea lui Stan Ion Pătraș, Dumitru Pop-Tincu preia atelierul maestrului său și devine continuatorul acestuia, iar, până în 2020, a fost custodele Casei memoriale *Stan Ion Pătraș*.

Țara Maramureșului este o zonă etnografică recunoscută ca fiind depozitarul unui patrimoniu cultural material, imaterial și natural bogat, un brand cultural și turistic cu multiple particularități. Chiar dacă în perioada comunistă și în cea postrevoluționară Maramureșul a fost supus transformărilor vizibile, iremediabile, *Cimitirul vesel* din Săpânța a perpetuat tradiția inițiată de Stan Ion Pătraș, aceasta și datorită celui mai fervent continuator, Dumitru Pop-Tincu. Maramureșul este cunoscut ca fiind un spațiu cultural plin de spiritualitate, maramureșeanul putând fi caracterizat prin sintagma *homo religiosus*. Raportându-se la cosmos, omul a descoperit două moduri de a fi în lume, sacrul și profanul, pe care le-a asumat și și-a construit propriul microunivers, după modelul universului absolut sau al macrocosmosului. *Cimitirul vesel* din Săpânța sintetizează, așadar, credințele satului, transpune în creație artistică concepția despre lume și viață a bunilor și străbunilor Neamului, este o frescă a satului maramureșean și un simbol din categoria spațiilor-limită, o poartă de comunicare între lumea de aici și lumea de dincolo, între trecut și prezent.

În concepția precreștină a protoromânilor, moartea nu reprezintă sfârșitul, încheierea destinului individului, dispariția în neant, ci un prag de trecere într-o altă stare, *marea trecere*

---

⁷ Recomandare din partea comunității, Dosarul nr. DPC 4065/31.05.2021.

⁸ Natalia Lazăr, Referat în vederea obținerii titlului *Tezaur Uman Viu*, Dosarul nr. DPC 4065/31.05.2021.

⁹ Regulamentul de acordare a titlului de *TEZAUR UMAN VIU*, aprobat prin OMC nr. 2893/14.04.2021, Cap. III, Art. 4 (1).

din lumea *aceasta* în lumea *cealaltă*, iar ritualul funerar este unul complex, unitar, cu puternice note conservatoare, presupunând practici, gesturi, acte rituale, performeri, recuzită, toate cu rol de facilitare a trecerii spre și într-o nouă stare. Riturile și ritualurile de trecere au menirea de a regla despărțirea de familie și comunitate și de a facilita integrarea defunctului în marea familie a morților, a moșilor și strămoșilor. Un moment semnificativ din ritualul funerar îl constituie priveghiul nocturn, analizat în complementaritate cu cântatul/bocitul diurn, Evseev considerând că „râsul sau plânsul nu sunt simple reacții naturale și necontrolate ale omului”, ci ele „au o întemeiere culturală și fac parte din codurile paralingvistice de comunicare și de expresivitate umană”. Troița a evoluat din *coloanele cerului* - aceste monumente arhaice -, moștenindu-le simbolica și creând o sinteză între straturile arhaice și cel creștin, adică păstrând motive cu valențe precreștine peste care s-a suprapus, printr-o relație de complementaritate, cel mai puternic semn creștin, crucea. Pe un prim palier se situează funcția magică, „rolul primordial-semnificativ” pe care l-a îndeplinit acest monument arhaic în viața spirituală a daco-geților și, apoi, a satului românesc, în general.

Ornamentica monumentelor funerare de la Săpânța se desfășoară, de regulă, în trei registre: la bază sunt elemente decorative, preponderent geometrice, în registrul central este ilustrată scena reprezentativă din tabloul vieții persoanei decedate, respectiv, epitaful, iar registrul superior este rezervat crucii. *Cimitirul vesel* ni se descoperă ca un veritabil fapt folcloric, unind elemente de basm, snoavă, poveste și poezie, prin intermediul ironiei – adevărat act de arbitru –, prezentă în discursul sculptural-pictural-poetic. În mod evident, tragicul situației se anulează în răs, un răs care îmbracă diferite forme, de la ironie, la sarcasm, la batjocură și comicul ușor.

Epitafurile dăltuite în cuvinte alese mărturisesc despre oameni, meserii, profesii, ocupații, activitățile cotidiene ale satului, tradiții, obiceiuri și multe alte povești spuse sau nespuse, știute sau neștiute. Ele exprimă plastic viziunea artistului despre lume și viață și credința în *viața de apoi* și reprezintă o radiografie a satului maramureșean, prin prisma unor idei sintetizatoare despre viața celui trecut în *lumea fără dor*: portret moral, împrejurările în care s-a produs moartea, ocupație, status social. Și cuvintele sunt însoțite de tablouri vii, în culori vibrante, completate de o ornamentică bogată, creând un sincretism de limbaje și o operă de artă populară cu adânci semnificații, epitafurile oferind o critică fascinantă a vieții țaranului român. Crucile sunt colorate într-un albastru vibrant, *albastru de Săpânța*, adevărată marcă locală, iar *viața* celui înhumat este *zugrăvită* în culori intense – roșu, galben, negru, verde – și epitafuri originale. Sufletul de culoare se scaldă în albastrul imaterial și vertical, drum ce unește lumile, stâlp ce susține bolta cu fântânile cerului. *Cimitirul* e „o mare carte de visuri în care citim pe nerăsuflăte despre Alean, Vrajă, Dor, Jele, Urât, Nenoroc, forme tulburate ale existenței... *Cimitirul vesel* e o metaforă esențială și robustă a vieții.”¹⁰

Dumitru Pop-Tincu reia formele decorative originare și cromatica specifică impuse

¹⁰ Natalia Lazăr, *Cimitirul vesel din Săpânța. Simboluri arhaice și repere identitare*, în „Îndrumător bisericesc”, Editura Andreiana, 2021.

de inițiatorul Stan Ion Pătraș la *Cimitirul vesel* din Săpânța, recreându-le, alături de epitafurile cu valențe literare și accente de verș maramureșean, și realizează, astfel, o adevărată frescă a satului maramureșean (săpânțean) contemporan – autentică și originală, plină de culoare și savoare –, un spațiu cultural cu o identitate bine definită. (*Eu rămân la o idee: noi suntem noi, să nu ne preia alții. Noi trebuie să fim noi.* – Dumitru Pop -Tincu)

După o activitate bogată, de peste 40 de ani, Dumitru Pop-Tincu, cu aceeași abnegație și dăruire, creează (ornamentica crucilor din *Cimitirul vesel* relevă unitatea în diversitate a acestor creații, precum și calitățile meșterului-creator: echilibrul compozițional, atenția la detaliu, simț al proporțiilor, putere de sinteză, viziune realistă, fibră poetică), performează (utilizează materia primă consacrată – lemnul – și metodele și tehnicile de lucru preluate de la Stan Ion Pătraș și perfecționate, în timp) și transmite ucenicilor/elevilor săi. Este un excelent ambasador al culturii tradiționale maramureșene, pe care o promovează constant, participând la manifestări naționale și internaționale. Astfel, este prezent cu creațiile sale la târgurile și expozițiile organizate la nivel local, regional sau național, dar și în străinătate: Franța, la Annency, Paris, Lyon, Grenoble, Sète, Blois, în Germania, la Berlin, în Italia, la Pescara, Abategio și Israel, în Kibbutz Beerli, Beer Șeva, Tel Aviv, Haifa.

De asemenea, se bucură de recunoașterea comunității locale care-i solicită, în continuare, creațiile, iar de-a lungul vieții și activității sale, în semn de apreciere și grațitudine, a fost recompensat cu numeroase distincții și premii.

Nota biografică a fost completată, conform modelului cuprins în anexele la *Regulamentul de acordare a titlului de Tezaur Uman Viu*, aprobat prin OMC nr. 2893/14.04.2021, cele mai relevante informații fiind sintetizate în continuare.

Meșteșugul făuririi crucilor l-a învățat de la însuși creatorul *Cimitirului vesel*, Stan Ion Pătraș, însă, în timp, l-a perfecționat și și-a pus amprenta creatoare asupra unei opere care devine reprezentativă în spațiul spiritualității maramureșene. În anul 1964, la vârsta de 9 ani, în comuna Săpânța, Dumitru Pop a fost inițiat în tainele lucrului cu lemnul, însă, deopotrivă, a început să observe cu atenție lumea satului maramureșean pe care o va „picta” și „cânta” în versuri meșteșugite. Pasionat fiind de arta cuvântului, în 1979 devine membru al *Cenaclului literar George Coșbuc* din Sighetu Marmației și participă la ședințele cenaclului cu poeziile sale. Din anul 1977, după finalizarea studiilor și a stagiului militar, a început să lucreze în atelierul lui Stan Ion Pătraș fiind continuatorul acestuia, până la dispariția sa, în anul 2022. A fost, de asemenea, custodele Casei memoriale *Stan Ion Pătraș*, ipostază din care a organizat activități expoziționale, și nu numai, prin care a promovat intens satul Săpânța, impunându-l ca un reper cultural și spiritual în spațiul românesc.

În ceea ce privește activitățile desfășurate de Dumitru Pop-Tincu în direcția promovării meșteșugului său, menționăm:

1979, București: *Cântarea României* – invitat în calitate de meșteșugar/creator popular;

1979, Sighetu Marmației: *Cenaclul George Coșbuc* – în calitate de membru;

1980, Bulgaria: *Muzeul de satiră și umor*, Gabrovo – expoziția crucilor din Săpânța;

- 1981, Germania: Galerie de artă din Berlin – expoziție tablouri Săpânța;
1983, Mamaia: *Târgul internațional de artă* – expoziție;
1986, Pitești: Cenaclul *Flacăra* cu Adrian Păunescu – *Gala meșterilor populari*;
1987, București: *Muzeul satului* – expoziție tablouri și cruci;
1988, Baia Mare: Școala populară de artă – expoziție;
1996, Franța: Annency la *Teatrul Național*, Paris, Lyon, Grenoble, Sète, Blois – expoziții;
2000, București – expoziție;
2001, Baia Mare: *Academia de arte și meserii tradiționale din Maramureș* – membru;
2002, Baia Mare: *Biblioteca județeană Petre Dulfu* – expoziție;
2003, București: *Ambasada SUA* – invitat de onoare al lui Michael Geist;
2006, Austria: Inaugurarea porții maramureșene – invitat;
2006, Italia, Pescara, Abategio – invitat;
2007, Negrești-Oaș: *Zilele orașului Negrești-Oaș* – invitat;
2008, București: *La Măruță* – invitat;
2012, Bistrița Năsăud – Sinagoga: *Spiritul Săpânței* – expoziție;
2013, Israel: Kibbutz Beeri, Beer Șeva, Tel Aviv, Haifa: *Spiritul Săpânței* – expoziții;
2014, Polonia: Varșovia, *Târg internațional de turism* – expoziție;
2016-2018, Sighetu Marmăției: *Ziua bunei vecinătăți*;
2017, București: Muzeul Țăranului Român, *Spiritul Săpânței* – expoziție;
2017, București: Emisiunea *La Măruță* – invitat;
2017-2019, Baia Mare: *Zilele Maramureșului*;
2018, Polonia: Poznan, Varșovia: *Warsaw Tour and Travel* – expoziție;
2019, Luxemburg, Viena: Inaugurarea porții maramureșene.

De asemenea, de-a lungul timpului, a participat la festivaluri naționale și internaționale, precum: Festivalul concurs *Rădăcini Fest* (2007, Săpânța), Festivalul *Drumul lung spre Cimitirul vesel* (2009-2019, Săpânța), Târgul meșterilor populari în cadrul *Zilelor Maramureșului* (2017-2019, Baia Mare), Târgul meșterilor populari, în cadrul evenimentului *Paște în Maramureș*. Dintre titlurile și distincțiile obținute, amintim: premiul I la concursul de artă populară, etapa interjudețeană a *Festivalului Național Cântarea României*, 1979, distincție la *Festivalul Național Cântarea României*, 1978-1979, diplomă și trofeu film satiric (Japonia), distincție din partea Băncii Naționale a României, distincție din partea Ambasadei SUA din București, distincție la Concursul de artă plastică, ediția a III-a, An jubiliar Gheorghe Chivu, diplomă de membru al *Academiei artelor tradiționale*, titlul *Ambasador al turismului maramureșean*, 2017.

Având în vedere cele de mai sus și considerând că domnul Dumitru Pop-Tincu este reprezentativ pentru Săpânța-Maramureș în ceea ce privește contribuția adusă la dezvoltarea patrimoniului cultural imaterial, a fost propus în vederea obținerii titlului *Tezaur Uman Viu*, titlu obținut în același an.

În data de 25 mai 2022, la Consiliul Județean Maramureș, i s-a conferit lui Dumitru Pop-Tincu, într-un cadru festiv, diploma *Tezaur Uman Viu*, iar la gala oficială organizată la Pitești de Ministerul Culturii și Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, meșterul de la Săpânța a fost celebrat, alături de alți purtători ai acestui prestigios titlu. Dar, din păcate, din cauza bolii care-l măcina, Dumitru Pop-Tincu nu a mai participat la Gala Tezaur Uman Viu, premiul fiind ridicat de fiica acestuia, Nicoleta. La finele anului 2022, crucerul de la Săpânța a trecut în Lumea Cealaltă, destinul său fiind sintetizat în versul cântat la înmormântare:

*În postu Crăciunului,
De nașterea Domnului,
Moartea o init la mine
Ca să mă ducă din lume,
La cimitiru din sat,
La care mult am lucrat.
Făceam cruci din lemn sculptat
Pentru cei care-o plecat.
Meșter mare-am fost, vestit,
A lui Pătraș ucenic,
În cruci, pentru cimitir,
Din Săpânța care vin.
Acum om fi laolaltă,
Scriși de alții pă o piatră,
În curtea de la muzeu
Ca să fim văzuți mereu.
Că satu l-am ridicat
Pân ceea ce am creat
Și l-am făcut cunoscut
Pentru cei ce o trecut
Ca să vad-a noștă artă,
S-o ducă în lumea toată.
Mai ales versuri cu rimă
Că morfi-s cu voie bună.
Și pă cruce sunt pictați
Cu tot ce s-au ocupat
În viață cât au trăit
Și cum s-au gospodărit.*

*Acum și io-s pântre ei
Și-oi sta la umbră de tei.
De la cei vii îmi cer iertare
Să nu las valoare pe mare.
Tu, Irină, a meș soție,
Îți cer iertare întâie.
Că laolaltă am trăit
Și poate ți-am și greșit.
Acum noi ne despărțim
Și să nu ne bănuim.
Că până-i fi lângă mine
Îți trăieș viața în bine.
Dragile fete, și voi,
Cu ginerii amândoi
Și cu dragii mei nepoți,
Vă cer iertare la toți.
Să mă pomeniți de bine
Că de-amu n-oi fi în lume.
De v-a ini câte-un dor,
Să-mi puneți la cruce flori.
Și la șocra-i zâc cu bine
Să trăiască mult în lume,
Și pă cuscrii... n-oi uita
Să dau și cu ei mână.
Mai chem și pe frați mei
Să mă mai grăiesc cu ei,
Și pă cumnatele mele
Ne despărțim cu durere.
La a mele neamuri bune
Mai multe io nu v-oi spune
Numa ce v-oi mulțămi
Că de-amu mi-ț pomeni.
Și vecinii supărați
Nu mi-ț vedeș mintenaș.
Și cu-ntreaga adunare
Mi-ț conduce pă cărare.
Mai rămân pretinii mei
Ca să nu-i uit nici pă ei.
Și cei care-au vizitat
Muzeu din a nost sat.
Și cum ziua să scurtează*

*Io n-oi mai ini acasă,
Oi şide la cimitir,
Unde mulţi oameni mai vin.
Unii să se hodinească,
Alţi pe cruci să citească
Amintiri ce s-o-ngropat
Şi oameni ce s-o uitat.
Amu şi io-s amintire
Ca Pătraş de pomenire.
Şi voi, care-aici mai staţi,
Pă Domnul să-l lăudaţi!*

(Verşul lui Dumitru lu Toaderu Tincului, 18.12.2022)

Programul *Tezaure Umane Vii*, ediția a X-a, 2022

Sesiunea a X-a a Programului *Tezaure Umane Vii* s-a desfășurat în perioada 15 februarie – 14 iulie 2022, în baza *Regulamentului de acordare a titlului „Tezaur Uman Viu”*, cu anexele, revizuite în ședințele Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial și în ședințele de lucru inițiate de secretariatul comisiei. Regulamentul aprobat, cu unele modificări, prin OMC nr. 2597/07.02.2022, a fost publicat pe pagina web a Ministerului Culturii (<http://www.cultura.ro/lansare-program-tezaure-umane-vii-2022>), în data de 15 februarie 2022, împreună cu un set de informații privind criteriile de acordare a titlului *Tezaur Uman Viu*, standardele calitative, cantitative și tehnice de întocmire a dosarelor de candidatură (Anexele 1-6), precum și calendarul Programului *Tezaur Uman Viu*, ediția a X-a, 2022.

Pentru întâia oară de la lansarea Programului *Tezaure Umane Vii*, a fost organizată o sesiune (online) de informare și promovare a proiectului strategic al Ministerului Culturii, în cadrul ședinței extraordinare a comisiei, din data de 16 martie 2022. La această dezbatere națională au participat dl. Costel-Cristian Lazăr, subsecretar de stat în cadrul Ministerului Culturii, doamna academician Sabina Ispas, directorul Institutului de Etnografie și Folclor *Constantin Brăiloiu* și membru al CNSPCI, doamna prof. univ. dr. habil. Gabriela Nedelcu-Păsărin, președinta CNSPCI, doamna dr. Ioana Baskerville, membru al CNSPCI, coordonatorul Programului TUV și alți membri ai comisiei. Cinci purtători ai titlului *Tezaur Uman Viu* invitați – Ion Albu (spiritualitate, măști populare, Timișești, Neamț), Maria Antoneta Ciucă (prelucrarea fibrelor și firelor naturale – broderie, Poiana Sibiului, Sibiu), Floare Finta (costume și podoabe populare, Negrești-Oaș, Satu Mare), Ștefan Lupu (sculptor în lemn, Araci, Covasna), Petre Măsală (spiritualitate – dansator, performer Căluș, Stolnici, Argeș) – au împărtășit din experiența dumnealor, precizând impactul pe care l-a avut conferirea acestui titlu. Au fost invitate instituții și entități ce desfășoară activitate în

domeniul patrimoniului cultural imaterial, interesate de depunerea de dosare de candidatură în cadrul programului, printre participanți fiind reprezentanți din județele Maramureș, Cluj, Satu Mare, Prahova, Constanța, Neamț, Buzău, Giurgiu, Suceava, Botoșani.

Depunerea dosarelor de candidatură s-a realizat în perioada 15 februarie – 31 martie 2022, în cadrul Direcției Patrimoniu Cultural a Ministerului Culturii fiind înregistrate 37 de dosare. Conform art. 3, alin. 1, lit. a) din *Regulamentul de acordare a titlului „Tezaur Uman viu”*, în perioada 1-15 aprilie, secretariatul comisiei a verificat integralitatea și eligibilitatea dosarelor de candidatură, 4 dintre acestea fiind respinse la nivel administrativ.

Potrivit dispozițiilor art. 8 din *Regulament*, cele 33 de dosare de candidatură declarate eligibile au fost distribuite spre evaluare membrilor comisiei, ținându-se cont de domeniul de expertiză al fiecăruia dintre membri și utilizându-se instrumentele de evaluare actualizate. În urma analizei și evaluării dosarelor (perioada 15 aprilie – 30 iunie 2022), specialiștii desemnați au formulat rezoluții privind susținerea/respingerea candidaturilor, consemnate în *Fișa de evaluare* și argumentate în referatul de specialitate, respectiv, au fost exprimate alte două puncte de vedere asupra conținutului fiecărui dosar de candidatură, prin intermediul *Notelor justificative* elaborate de alți experți, membri ai comisiei.

Domeniile patrimoniului cultural imaterial pentru care au fost înscrise în competiție dosare de candidatură au fost: prelucrarea lemnului, prelucrarea lutului, prelucrarea fibrelor și firelor, prelucrarea pieilor și blănurilor, instalații de captare a apei (vâltori), alimentație, portul - producere îmbrăcăminte, spiritualitate și alte elemente de patrimoniu cultural imaterial.

În anul 2022, Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial a acordat 15 titluri, următorilor candidați: Andrei Gheorghe, Iași (prelucrarea lutului), Bordea Iosif, Cluj (cărbunărit), Ilyés Mihály, Harghita (prelucrarea lutului), Istvanfi Gheza, Satu Mare (prelucrarea lutului – olărit), Bacea Nicolae, Bistrița-Năsăud (prelucrarea pieilor și blănurilor – cojocărit), Balâc Liviu, Buzău (prelucrarea lemnului, realizare icoane din lemn), Băbu Maria, Gorj (alimentație, tehnici de pregătire alimentară), Borza Petru, Hunedoara (prelucrarea lutului/olărit), Cojocariu Aurica, Botoșani (prelucrare fibre și fire textile), Comănescu Neculai, Bacău (prelucrare lemn, porți de lemn), Lungociu Angelica, Brașov (instalații de tehnică populară – vâltoare), Olivotto Viorica, Argeș (cusături și țesături populare), Șuşca Vasile, Maramureș (realizare obiecte cu utilizare rituală - măști populare), Hotopilă Ileana, Suceava (pictură cu ceară pe coaja ouălor, încondeiere ouă), Nagy Margareta, Mureș (prelucrarea lemnului – împletitul vegetalelor).¹¹

Ministerul Culturii și Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, în colaborare cu Consiliul Județean Argeș – Centrul de Cultură și Arte, au organizat în data 25 octombrie 2022, la Casa de Cultură a Sindicatelor de la Pitești, Gala Tezaure Umane Vii, în cadrul evenimentului fiind premiați cei care au obținut titlul de Tezaure Umane Vii în anii 2020, 2021 și 2022, în total 38 de persoane.

---

¹¹ Natalia Lazăr, coordonator TUV 2021-2023, *Raport asupra Programului Tezaure Umane Vii, sesiunea a X-a, 2022.*

Odată cu apariția Convenției pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, în 2003, s-au întezit eforturile UNESCO de conservare și promovare a patrimoniului cultural, de protejare și susținere a diversității culturale, însă a fost eliminat caracterul

Foto 1. Dumitru Pop-Tincu, Prima cruce; Colecția personală Dumitru POP-TINCU

Foto 2. Dumitru Pop-Tincu, Cruce de Săpânța; Colecția personală Dumitru POP-TINCU

Foto 3. Dumitru Pop-Tincu, Diploma *Tezaur uman viu*; Colecția personală Dumitru POP-TINCU

obligatoriu al Programului *Tezaurul Uman VII*. În ciuda acestui fapt, în România programul se bucură de mare popularitate, fiind un program strategic al Ministerului Culturii, cu desfășurare anuală, conform strategiei de lucru a Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, în respect pentru moștenirea culturală.

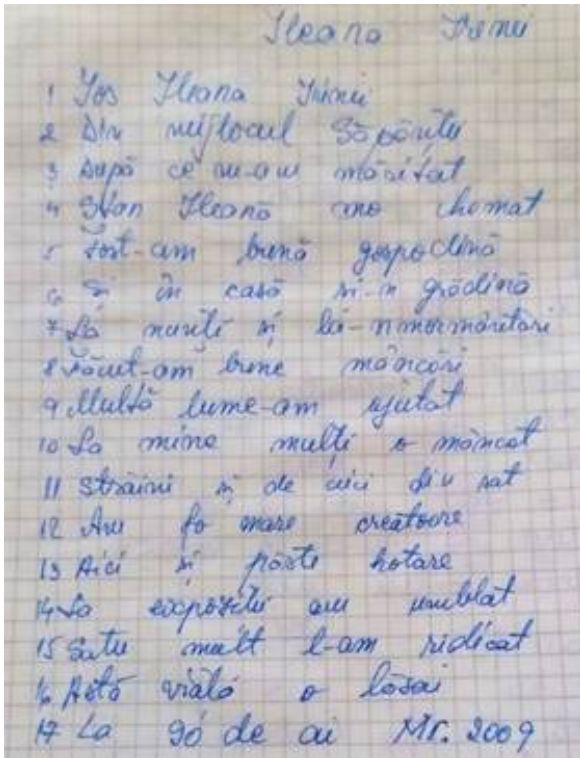

Foto 4. Dumitru Pop-Tincu, Epitaf (text în lucru);
Colecția personală Dumitru POP-TINCU

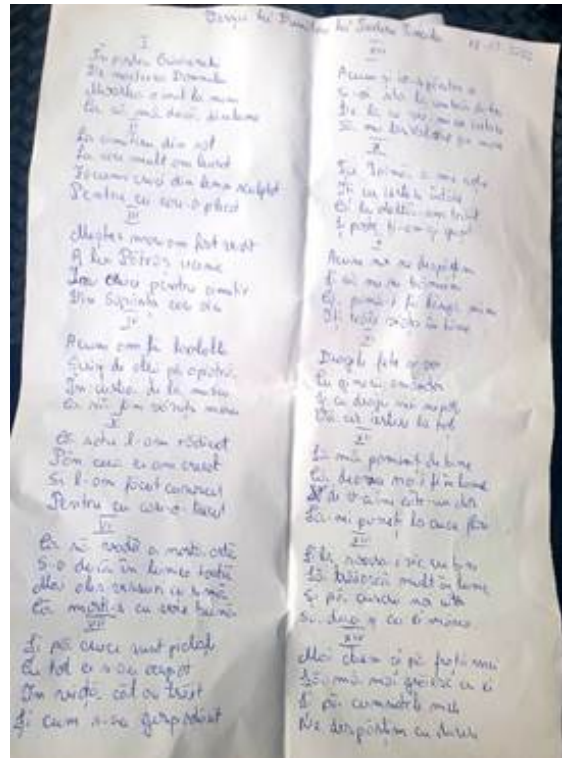
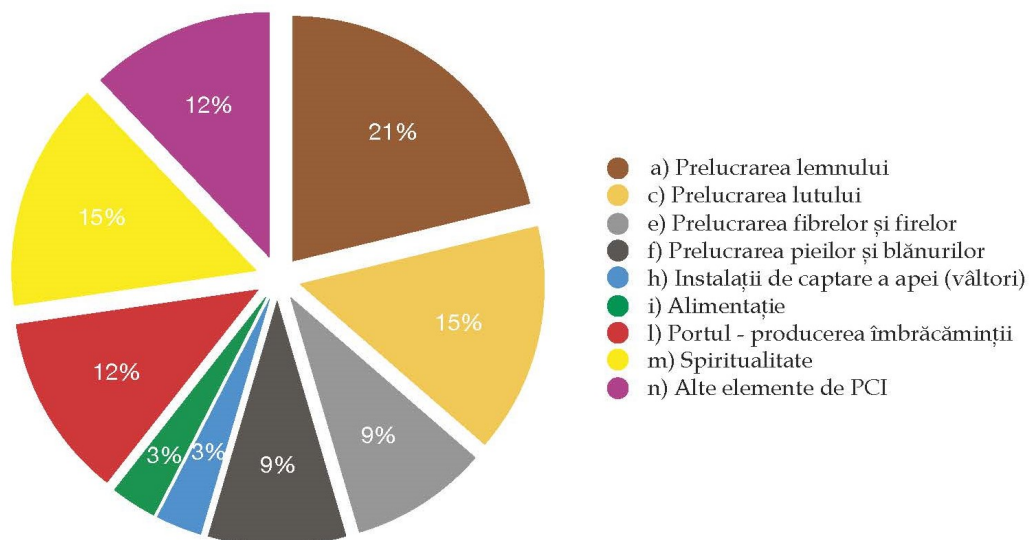
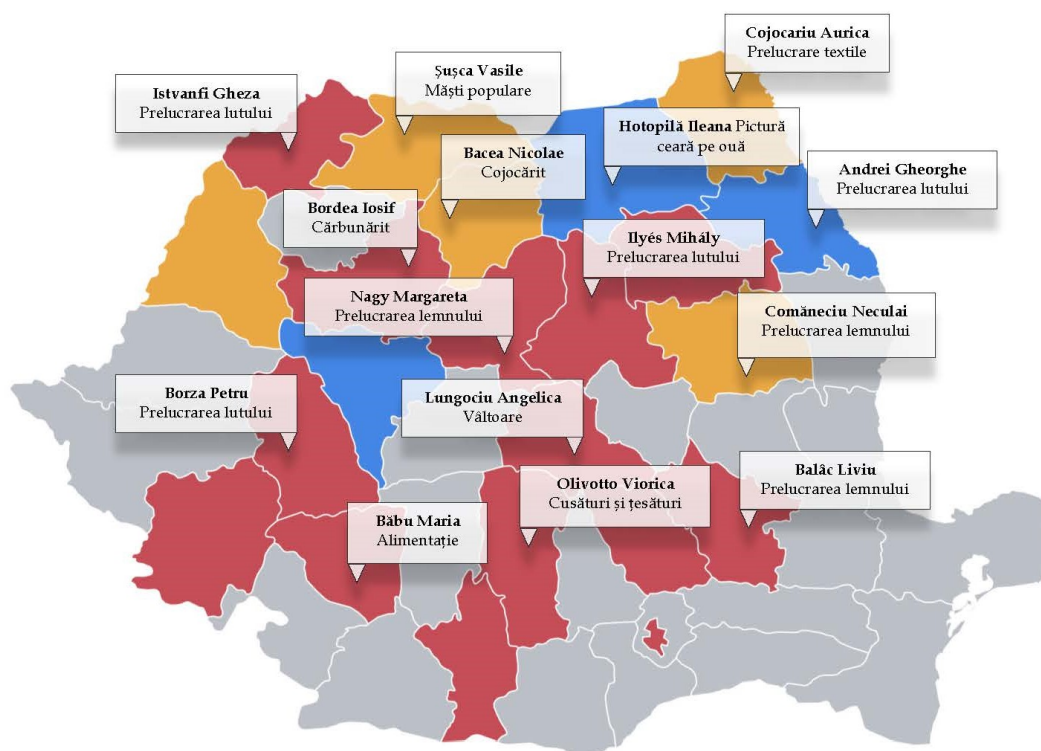

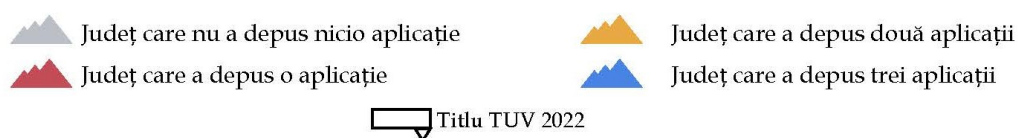
Foto 5. Versul lui Dumitru lu Toaderu Tincului;
Colecția personală Natalia LAZĂR

Grafic 1. Domenii de candidatură TUV 2022

Harta 1. Distribuția geografică a aplicațiilor pentru titlu TUV în anul 2022.

Bibliografie

- Lazăr, Natalia**, *Dosar de candidatură pentru acordarea titlului Tezaur uman viu, Dumitru Pop-Tincu*, nr. DPC 4065/31.05.2021.
- Lazăr, Natalia**, *Direcții de abordare a patrimoniului cultural imaterial în „Memoria Ethnologica”*, nr. 70-71, 2019.
- Lazăr, Natalia**, *Forme de valorizare a tradiției în Maramureș. Dumitru Pop-Tincu – Tezaur uman viu*, în „Tradiția în vreme și sub vremuri”, *Lucrările simpozionului național Veghetori la obârșii*, ediția a V-a, Dragomirești, Maramureș, Editura LIMES, 2022.
- Lazăr, Natalia**, coordonator TUV 2021-2023, *Raport asupra Programului Tezaure Umane Vii, sesiunea a X-a*, 2022.
- Pop, Simion**, *Cimitirul vesel, monografie sentimentală*, București, Editura Pentru Turism, 1972.
- Vulcănescu, Romulus**, *Coloana cerului*, București, Editura Academiei RSR, 1972.
- *** Convenție din 17 octombrie 2003 pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial.
- *** Decret nr. 818 din 9 noiembrie 2015 privind conferirea Medaliei Meritul Cultural, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/172816>, accesat la data de 30.04.2023.
- *** Legea nr. 26 din 29 februarie 2008 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial.
- *** Regulamentul de acordare a titlului de *TEZAUR UMAN VIU*, aprobat prin OMC nr. 2893/14.04.2021.
- *** Tezaure Umane Vii | Ministerul Culturii (cultura.ro), accesat la data de 30.04.2023.